

بررسی تطبیقی استعاره‌های سیاسی در سخنرانی‌های رؤسای جمهور پس از انقلاب با تأکید بر سال‌های ریاست جمهوری آقایان هاشمی رفسنجانی، خاتمی، احمدی‌نژاد و روحانی
مریم پرورش^۱ - سیدعلی اصغر سلطانی^۲ - محمدجواد حجازی^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۱

چکیده:

چارلز لیندبام حل رابطه میان حکمرانان و مردم را از سه راه ممکن می‌داند: اجبار، مبادله و اقناع. طرحواره‌ها تصویری از موارد حائز اهمیت در زبان شناسی شناختی می‌باشند از این رو ۳ طرحواره تصویری «بیماری»، طرحواره تصویری «جنگ» و طرحواره تصویری «مسیر» مورد بررسی قرار گرفته است. بدین ترتیب استعاره‌های مفهومی نظیر: «سیاست به مثابه جنگ است»، «سیاست به مثابه بیماری است» مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان داد در حوزه استعاره‌های سیاسی به کار رفته توسط رؤسای جمهور پس از انقلاب اسلامی ایران، وابسته به هر گروه سیاسی اعم از: محافظه کار، اصلاح طلب، اعتدالگرا و اصولگرا تأکید همه آنان همان جدایی ناپذیری دین و سیاست از یکدیگر است. به عبارت دیگر شعار اعتدال‌گرایی از منظر روحانی، و عدالت و معنویت از منظر احمدی‌نژاد و... همگی به حوزه مفهومی «دین، سیاست است» و «سیاست، دین است» اشاره می‌کند.

واژگان کلیدی: طرحواره‌های تصویری، استعاره سیاسی، تحلیل گفتمان، رؤسای جمهور پس از انقلاب

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱ - دانشجوی دکتری تخصصی زبانشناسی همگانی، واحد علوم و تحقیقات قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران
m_p1389@yahoo.com

^۲ - دانشیار و عضو هیئت علمی زبان انگلیسی، دانشگاه باقر العلوم، قم، ایران: نویسنده مسئول
aasultani@yahoo.com

^۳ - استادیار عضو هیئت علمی زبان شناسی، واحد علوم و تحقیقات قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران
hejazi@qom-iau.ac.ir

مقدمه

گفتمان سیاسی با گفتمان قدرت یا گفتمان حاکمیت، رابطه‌ای مستقیم و تنگاتنگ دارد. یکی از نگرش‌هایی که در تحلیل سیاست خارجی مورد توجه قرار می‌گیرد، مبنای قالب‌های فرهنگی و تاریخی می‌باشد. به این ترتیب، هریک از مقامات اجرایی و کسانی که قدرت سیاسی را به دست می‌گیرند رفتار سیاسی و جهت‌گیری سیاست خارجی خود را بر اساس بنیان‌های تاریخی و تمدنی پیگیری می‌کنند. در این روند، تاریخ و فرهنگ سیاسی را می‌توان به عنوان اصلی‌ترین نمادهای رفتار زمامداران دانست. براساس نگرش‌های تاریخی فرهنگ به سیاست خارجی، هر کشوری بر مبنای بنیان‌های تاریخی خود و تجارب محیطی به رفتار سیاسی مبادرت می‌ورزد. بنابراین گفتمان‌سازی سیاسی بر مبنای شناخت «زبان»، «فرهنگ» و «جامعه» استوار خواهد بود و این گفتمان‌سازی سیاسی هنگامی اهداف مورد نظر را تأمین می‌کند که بر اساس نیازهای اجتماعی زمان خود شکل گرفته باشد.

ترغیب اصلی‌ترین هدف فن بیان محسوب می‌شود که فرایندی دوسویه بوده که در آن هر دو گروه ترغیب‌کننده به یک پیام نزدیک می‌شوند و آن را به منظور پاسخگویی به نیازهای مخاطبین خود به کار می‌برند. به همین دلیل دولت‌ها عموماً سعی در همراه کردن افکار عمومی دارند که در صورت موفقیت، دستیابی به هدف مورد نظرشان تأمین خواهد شد. از این رو انتخاب گفتمان مناسب حائز اهمیت می‌باشد. استعاره‌های به کار رفته در گفتمان، یکی از شیوه‌های اقناع مخاطب به شمار می‌رود. هدف استعاره تحت تأثیر قرار دادن افکار، احساسات و اراده یک فرد و ترغیب او به انجام کاری است. با مطالعاتی که تاکنون داشته‌ام دریافتم وسعت تحقیقات در زمینه تحلیل گفتمان شناختی به اندازه سایر رویکردهای نظری تحلیل گفتمان نبوده است. بدین ترتیب مقاله حاضر می‌کوشد تا با رویکردی متفاوت از تحقیقاتی که تاکنون انجام شده است به تحلیل گفتمان شناختی بپردازد. استعاره‌ها علاوه بر آنکه از موارد پراهمیت در زبان‌شناسی شناختی به شمار می‌آیند همواره بر زبان افراد اعم از سیاسیون و غیرسیاسیون جاری است. طرح‌واره‌های تصویری از مفاهیم آشنا در علوم نظیر: فلسفه، روان‌شناسی زبان و یا مردم‌شناسی است و در ذهن الگوهایی هستند که بر اساس تجربیات جسمانی شکل گرفته‌اند. از آنجایی که واژه‌ها محصول ترکیباتی از تصورات ما هستند بنابراین استعداد و توانایی برای ترکیب شیوه‌ها و حالت‌های مختلف در بازنمایی‌ها که حاصل آن از جمله استعاره است در آن دیده می‌شود. با مطالعاتی که تاکنون داشته‌ام در زمینه تحلیل استعاره‌های سیاسی در ایران تاکنون تحقیقی صورت نگرفته است. از این رو هدف تحقیق حاضر تحلیل استعاره-

های سیاسی است که با استفاده از ترکیب دو مدل کامل و دیگر به آن پرداخته شده است تا با تحلیل استعاره‌ها، نیت پنهان در افکار سیاسیون مورد نظر آشکار گردد. بدین‌منظور پیکره تحقیق از متون سخنرانی سیدمحمد خاتمی، محمود احمدی‌نژاد، اکبر هاشمی رفسنجانی و حسن روحانی در دوران تصدی ایشان در ریاست جمهوری انتخاب شده است.

۱- طرح‌واره‌های تصویری

در بین تقسیم‌بندی‌های متعدد، بیشترین طبقه‌بندی طرح‌واره‌ها را جانسون به خود اختصاص داده است که عبارتند از: طرح‌واره‌های ظرف، تعادل، نیرو، قالب، ضد نیرو، ادغام، بخش، پر- خالی، حذف مانع، قدرت، جذب، جرم- مقدار، مسیر، مقایسه، نیروی اجباری، تماس، ارتباط، مرکز- حاشیه، چرخه، نزدیک- دور، جزء- کل، فرایند، سطح، شیء، مجموعه. (خیراتر، ۲۰۰۷: ۲۱۸)

۱-۱- طرح‌واره حذف مانع^۱

برطرف شدن مانع^۲ یا عدم حضور آن یا آنچه پتانسیل مانع شدن را دارد ساختاری از تجربه است که روزانه با آن برخورد می‌کنیم. در این حالت مانع نبودن چیزی که می‌تواند مانع گذر نیرو باشد یا برداشته شدن آن هنگام عبور شیئی که با نیرو به سمت مانع می‌آید مورد نظر است. مثلاً دری که هنگام عبور از آن باز است. نمودار زیر این طرح‌واره را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. طرح‌واره حذف مانع

۱-۲- طرح‌واره مانع^۳

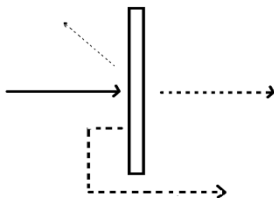
تجربه مانع^۳ الگویی است که در طول زندگی بارها و بارها با آن برخورد کرده‌ایم. این نوع طرح‌واره زمانی مطرح می‌شود که در حال وارد کردن نیرو، به اشیاء یا اشخاص در محیط برخورد می‌کنیم و این اشیاء یا اشخاص مانند مانعی در برابر نیروی ما عمل می‌کنند که باعث ادامه پیدا نکردن حرکت ما می‌شود. به عنوان مثال کودکی که چهار دست و پا راه می‌رود گاهی

^۱- Container

^۲- Restraint removal

^۳- Compulsion

به مانعی برخورد می‌کند که ادامه حرکت او را متوقف می‌کند. در این حالت او یا متوقف می‌شود یا تلاش می‌کند مانع را کنار بزند و یا مسیر را تغییر می‌دهد. این طرح‌واره به صورت نمودار زیر نشان داده می‌شود:

نمودار ۲. طرح‌واره مانع

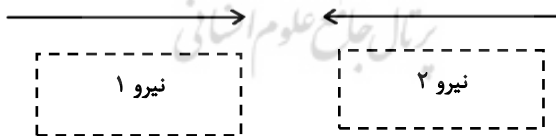
۱-۳- طرح‌واره مسیر^۱

زندگی ما پر از مسیرهایی است که ما را به دنیای مکانی وصل می‌کند. مسیرها را می‌توان در سه حالت در نظر گرفت که عبارتند از: مسیرهایی که خودمان طی می‌کنیم، مانند (مسافت اتاق تا حمام)، (شومینه تا میز ناهارخوری)، (خانه تا فروشگاه)، (شهری به شهر دیگر)، (کره زمین تا ماه) مسیرهایی که افراد و اشیاء دیگر طی می‌کنند مانند: (گلوله تفنگ تا هدفش)، مسیرهایی که در تصورات طی می‌شود مانند: (مسافت کره زمین تا نزدیک ترین سیاره).

۱-۴- طرح‌واره ضد نیرو^۲

اگر هنگام وارد کردن نیرو دقیقاً از جهت مخالف به سمت شخص نیرو وارد شود با ضد نیرو سرو کار داریم.

بازیکنان خط حمله فوتبال بارها با این حالت روبرو می‌شوند. در این حالت دو نیروی قوی و تقریباً برابر در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند. نمودار زیر این طرح‌واره را نشان می‌دهد.

نمودار ۳. طرح‌واره ضد نیرو

۱-۵- طرح‌واره جزء و کل^۳

در تمام زندگی بارها و بارها با کل‌ها و جزءها سروکار داشته‌ایم و از طریق بدنمان دائماً کل

^۱ - Path

^۲ - Counter force

^۳ - Part - whole

بودن یا جزء بودن را تجربه کرده‌ایم. اگر مقوله (الف) جزئی از (ب) باشد، پس مقوله (ب) کل (الف) است. گاهی یک کل از چند جزء تشکیل شده است. این اجزاء نسبت به یکدیگر رابطه و مجاورت دارند به عنوان مثال اگر (ازدواج) یک کل فرض شود، (هر یک از زوج‌ها) اجزای آن هستند. نمونه معروف دیگر درباره (اعضای بدن) است که بارها در منابع مختلف ذکر شده است: (انگشت) جزئی از (دست) است. (پلک) جزئی از (چشم) است.

۲- استعاره

شیلتون (۳:۲۰۰۴)، سیاست را جنگ برای حفظ قدرت و ثروت می‌داند. استعاره‌های زیادی در زمینه جنگ، بازسازی و ... به کار رفته است. در بین تحقیقات صورت گرفته چندین تحقیق در کشور نیجریه در رابطه با استعاره‌های سیاسی صورت گرفته است. از جمله کسانی که تحقیق وی مشابه با مقاله حاضر است کاملو می‌باشد. کاملو در تحقیق خود به بررسی تطبیقی استعاره-های به کار رفته توسط رؤسای جمهور نیجریه پرداخته است. چارچوب نظری تحقیق وی تجلی طرح‌واره‌های تصویری در استعاره‌های جنگ، بازسازی، سفر، بیماری، سلامت و ناخوشی، خانوادگی، ورزش و بازی است. مثلاً او از جنگ در برابر فساد جهت محافظت از ثروت نام می‌برد که در این جنگ، مردم به عنوان سربازان هستند که وظیفه آنان ایجاد امنیت و حفظ منافع ملی است. در نهایت کاملو به این نتیجه دست یافت که شیوه تفکر هر سه رهبر سیاسی مورد نظر تحقیق در نیجریه، انباشته از استعاره‌های مشابه است که با درک معنا مقوله‌بندی شده است. برد (۲۰۰۰: ۸۸)، به اهمیت مطالعه زبان سیاست می‌پردازد زیرا درک چگونگی کاربرد زبان برای حفظ قدرت را می‌دهد. آیمنونی (۲۰۰۵: ۱۵۵) نیز به تحلیل متون حاکمان سیاسی نیجریه پرداخته است.

۲-۱- استعاره‌های سیاسی

استعاره بیماری و سلامت

کاملو در مقاله خود به معرفی این دسته از استعاره‌ها می‌پردازد. بازنمایی فکری بیماری، نشانه‌ای است از وخامت اوضاع یک ملت. این استعاره نشان می‌دهد ملت‌ها و انسان‌ها می‌توانند بیمار شوند. یک اقتصاد ضعیف، یک دولت بی‌ثبات و فساد در آن و ... می‌تواند از علائم بیماری باشد. بنابراین سیاستمداران خودشان را همانند یک طبیب تصور می‌نمایند که وظیفه پرورش و به حالت اول برگرداندن سلامت به یک ملت رنجور برعهده آنان است. استعاره‌های بیماری به عقیده دبورا استون (۱۹۹۷: ۱۲۴)، شامل تصورات کلی درباره بیماری که بر مواردی

نظیر: عفونت‌زای‌بودن، اپیدمی و تولید مثل دلالت می‌کند استون درمان عفونت را شامل تصورات خوب می‌داند و در نهایت مصونیت‌سازی در برابر عقاید بد که وظیفه آن بر عهده مسئولین دولت است.

استعاره جنگ^۱

سیاستمداران گفتمان‌های سیاسی را در اصطلاحاتی نظیر: نبرد و جنگ به کار می‌برند. به عقیده تایو^۲، نبرد عبارت است از برقراری آزادی در برابر قدرت‌های حاکم. جارتیز بلک (۲۰۰۴: ۱۳۰) معتقد است موضع این طرح‌واره در روابط سیاسی بسیار مفید است زیرا شامل موارد بی-شماری شبیه به نبرد و بقا است. به عقیده وی دشمن کسی است که با هم‌پیمانانش برای پیروزی می‌جنگد. طرح‌واره جنگ اینگونه مفهوم‌سازی می‌کند، سیاسیون را به عنوان افرادی که در مقابل دشمن می‌جنگند و دشمن را عواملی می‌داند که موجب فقر و فساد، بی‌امنیتی، جنایت که زیرساخت‌های لازم را ندارند.

استعاره سفر^۳ / مسیر^۴

نگاشت مفهومی سفر با این هدف انجام می‌گیرد تا از آینده‌ای بهتر برای مردم سخن گوید. دولت به مثابه راهنمایی است که مسافران را به سلامت به مقصد می‌رساند. به عقیده چارتریز بلک^۵ (۲۰۱۱: ۱۲۵) استعاره سفر بیانگر تجربیات جسمانی حرکت است. استعاره سفر به منظور اقناع برای سیاستمداران جذاب‌تر است زیرا آنان از طریق این سناریو خود را به عنوان راهنما و سیاستشان را به عنوان نقشه راه و حامیان‌شان را به عنوان مسافران فرض می‌نمایند.

٢-٢-٢ اقناع

فاضلی و سلطانی (۱۳۹۴: ۱۸)، در مقاله خود به معرفی و ارائه الگوی افنای استعاره در گفتمان سیاسی پرداخته‌اند. بدین ترتیب، اثرگذاری افنای استعاره، بر اساس متغیرهای پنج‌گانه‌ای است که عبارت است از: استعاره‌گر، استعاره‌گیر، ساختار استعاری، کانال ارتباطی و بافت. (موقعیت، زمان، مکان و ...)

استعاره گر: آغازگر ارتباط اقناعی استعاره است و به خصوصیات مثبت از نوع اعتبار، باور-بذیری و جذابیت نیاز دارد.

¹- Conflict and war metaphor

2-Taiwo

³-Journey Metaphor

⁴-Path Metaphor

⁵ -Charteries Black

استعاره‌گیر: شناخت حداقلی استعاره‌گیر برای استعاره‌گر ضروری است. به ویژه شناخت دسته‌های حامیان، بی‌طرف‌ها و مخالفان و ساختارهای استعاری اثرگذاری در شکل‌گیری این دسته‌ها اهمیتی ویژه دارد.

ساختار استعاری: ساختار استعاری نیز برای اثر اقناعی باید دارای انسجام لفظی و معنوی قابل قبولی باشد و گزینش آن بر مبنای اهداف خاص استعاره‌گر و خصوصیات منحصر به فرد استعاره‌گیر صورت گیرد. این ساختار باید بتواند ضمن تبلیغ موضوع خاص استعاره‌گیر برای اثرگذاری و منصف جلوه کردن او، از مواضع استعاره‌گیر و چه بسا گفتمان مخالف نیز جانبداری کند و با اثرگذاری بر حوزه عاطفی استعاره‌گیر، زمینه اثر اقناعی استعاره را فراهم کند.

کانال ارتباطی: باید با استعاره‌گر، استعاره‌گیر و ساختار استعاری تناسب داشته باشد و ضروری است که ضمن داشتن برد مناسب، خوش‌نام و بدون نقص ابزاری و بدون دشواری در دسترسی باشد و با مشارکت دادن استعاره‌گیر در پردازش مفهومی استعاره، او را به اقناع نگرنشی هدایت کند. بافت شامل موقعیت زمان، متن و هرچیزی است که در متن با ساختار استعاری همراه می‌شود. اثر اقناعی متغیرهای ارتباط استعاری متأثر از بافت است و هیچ‌گاه نمی‌توان میزان اثر-گذاری هر یک از این متغیرها را ثابت فرض کرد. از این رو، باید میزان اثرگذاری هر متغیر را به صورت جداگانه و پیوسته در تعامل با بافت بررسی کرد.

۳- چارچوب نظری و روش تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از ترکیب دو مدل کاملو و فیگر به تحلیل استعاره‌های سیاسی پرداخته است. بدین ترتیب در مرحله اول، به تحلیل متن به صورت توصیفی پرداخته شده است. بدین منظور، الف. طرح‌واره‌های تصویری که یکی از ساخت‌های مفهومی حائز اهمیت در پژوهش‌های معناشناسان شناختی به شمار می‌آید و حاصل تجربیات جسمانی‌اند در تحلیل‌های شبکه‌ای در این مقاله با عنوان فضاها^۱ عام نام گرفته‌اند. ب. حوزه مبدأ و هدف و نگاشت هر استعاره مشخص گردیده است و برون داد حاصل به عنوان منظور و هدف اصلی گوینده که با بکارگیری استعاره قصد در اقناع مخاطب داشته است مشخص گردیده است و در مرحله آخر به مقایسه استعاره‌های به کار رفته توسط هریک از گویندگان آن پرداخته شده است و در نتیجه‌گیری به صورت نمودار آماری نشان داده شده است.

^۱- Generic space

۴- تحلیل داده‌ها

در این بخش به بررسی استعاره‌های سیاسی به کار رفته توسط اکبر هاشمی رفسنجانی، سید محمد خاتمی، محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی پرداخته شده است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها از کتب موجود در کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه می‌باشد که پس از تهیه کتب مورد نظر، استعاره‌های سیاسی از آن استخراج گردید و مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفت. واحد تحلیل استعاره‌های سیاسی: عبارت، جمله و یا گاهی چندین جمله بود از این رو بررسی استعاره‌ها در سطح واژه کاملاً غیرممکن بود به همین ترتیب بعضاً مشاهده گردید استعاره‌های سیاسی نظیر: استعاره مسیر از معنای کل یک جمله استنباط می‌شود. بیشترین استعاره‌های به کار رفته توسط هر چهار رئیس جمهور پس از انقلاب اسلامی ایران عبارت است از: استعاره بیماری، جنگ و مسیر. از این رو در بخش تحلیل داده‌ها به ارائه و تحلیل خطی و غیرخطی هریک از متون پرداخته شده است.

۴-۱- تحلیل سخنرانی‌های هاشمی رفسنجانی

در سخنرانی‌های هاشمی رفسنجانی استعاره‌های چندانی مشاهده نگردیده است. به عبارت دیگر او به منظور اقناع مخاطبین به ارائه تمثیل، داستان به ویژه استناد به قرآن و عترت پیامبر پرداخته است. به عبارت دیگر هرچه از انقلاب می‌گذرد گفتمان استعاری‌تر می‌شود. نمونه‌های زیر نشان دهنده این مطلب است.

هاشمی رفسنجانی برای بیان اهمیت خانواده و بیان ابعاد گوناگون آن از جمله: تعاون درون خانه، برخورد اندیشه‌ها و روحیه‌ها و... از فضیلت تأهل در عبادات سخن می‌گوید و به قرآن و روایات برگرفته از اهل بیت می‌پردازد. مانند متن ۱

متن ۱

«... حتی در مورد بار مالی ازدواج، قرآن مکرراً این توجه را داده که مبدا به خاطر فقر از ازدواج دست بردارید. از طرفی ازدواج فقط یک بعد ندارد... تعاون درون خانه، برخورد اندیشه‌ها و روحیه‌ها. خداوند می‌فرماید... «و باید مردان و زنان صالح را که همسر ندارند به ازدواج یکدیگر درآورید که اگر فقیر هم باشند خداوند از فضل خویش بی‌نیازشان خواهد فرمود». روایت می‌گوید: دو رکعت نمازی که آدم ازدواج کرده، چه مرد و چه زن، می‌خواند ثوابش از آدمی که عزب است و شب تا صبح بیدار است و نماز شب می‌خواند و روز هم تا به شب روزه است بیشتر است (پیامبر اکرم ص)» «روایت دیگری از امام صادق (ع) به همین مضمون ولی به شکل دیگری می‌فرماید: دو رکعت آدم ازدواج کرده از ۷۰ رکعت نماز انسان عزب ثوابش بیشتر است.

در روایت دیگری پیامبر می‌فرماید اکثر اهل النار العذاب «بیشترین آدم‌هایی که به جهنم می‌روند عذاب‌ها هستند».

«حضرت زهرا^(س) در همان لحظات قبل از وفاتشان به حضرت علی^(ع) وصیت می‌کنند که علی جان شما باید ازدواج بکنی، مبدا حریم احترام مرا نگه‌داری و ازدواج نکنی. فقط یک تذکر می‌دهم که اگر خواستی عمل کن؛ خواهر زاده من به بچه‌های من مهربان است، با او ازدواج کن و در روایات آمده که علی ابن ابیطالب روز سوم ازدواج کرد که هم بچه‌ها سرپرست داشته باشند و هم خود آن حضرت مجرد نماند».

همچنین هاشمی رفسنجانی هنگامی که از اهمیت علم سخن می‌آورد به قرآن استناد می‌نماید. و سپس پیشنهاد خود را در ادامه بیان می‌کند. مانند متن ۲

متن ۲

اخطار به مسئولان آموزشی

«... واقعیت این است که همه قبول داریم و بعد هم در قرآن «هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون». این علم نور است و جهل ظلمت و .. این خطاری است از طرف من به دست‌اندرکاران تعلیم در جمهوری اسلامی ایران. متأسفانه امروز که جمهوری اسلامی در دنیا تحقق پیدا کرده است؛ ما وارث وضعی هستیم که دنیای جاهل و بربری زمان اوج و عظمت اسلام، مرکز علم شده و ما باید بچه‌هایمان را برای تعلیم علم به آمریکا بفرستیم و این ننگ مسلمان‌ها است که به ما تحمیل شده است.... دانشمندان ما باید به عنوان یک وظیفه، برای انتقال اطلاعات و گرفتن علوم دیگران یک لحظه هم غفلت نکنند و بدانند کسی که سواد دو روزش با هم مساوی باش، مغبون است. این تعبیر از کلمات قصار بزرگان و رهبران ما است. باید طوری حرکت کنیم که ۱۰ سال دیگر همه خاک و وطن ما دانشگاه باشد. باید از رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها، مجله‌ها، مدرسه‌ها، سینماها، تئاترها و هر جا که می‌تواند وسیله‌ای برای بالا بردن آگاهی و علم مردم باشد، استفاده شود. اگر فردا ملت مرفهی از لحاظ صنعت و یا علم نداشته باشیم؛ در خطر خواهیم بود».

خط فکری و سیاست‌های اجرایی هاشمی رفسنجانی الهام گرفته از خط مشی اسلام است. به طوری که او ابتدا آیات و روایات و مستندات قرآنی را بیان می‌کند سپس مسائل روز را با آن تبیین می‌نماید و باز در ادامه ممکن است به آیات قرآنی ارجاع دهد. مانند متن ۳

متن ۳

«سه ضامن اجرایی اسلام و کیفر ستمکاران اقتصادی عبارت است از: سازندگی و تربیت،

اعمال حقوق دولت‌ها و کیفر دادن به متخلف.

موارد توسل به خشونت

..... انسانی که اگر یک سیلی بخورد حق قصاص دارد اگر پا از گلیم خویش بیرون بگذارد به دارش می‌کشند و شدیدترین مجازات‌ها را برایش اعمال می‌کنند. قرآن کریم به ما می‌گوید: «ولا تأخذکم بهما رافۃ فی دین الله» ما مثل مسیحیت تحریف شده نیستیم که می‌گوید اگر کسی به صورت سیلی زد، طرف دیگر را جلو بیاور که سیلی دوم را بخوری؛ نه اگر سیلی زد باید جواب بدهی. ما از لحاظ احساسی برای فردی مثل قطب‌زاده که یک روز در کنار ما روی صندلی شورای انقلاب می‌نشست، مثل همه مردم احساس عطف و دایم و باید داشته باشیم. وقتی که او تصمیم می‌گیرد که بیت امام را منفجر کند و امام امت را از مردم بگیرد و خون بر سر این مردم بریزد آن عطف و رفاقت گذشته برای ما بی‌ارزش است این جنبه خشم؛ خشم نفسانی نیست، خشم منطقی است.

در کیفر ستمگران اقتصادی، وقتی یک کاسب به خودش حق می‌دهد که با احتکار یک محله را دچار کمبود کند؛ آن کیفر شدید پیش می‌آید «ولا تأخذکم بهما رافۃ فی دین الله» هم هست.

هاشمی رفسنجانی در یکی از سخنرانی‌های خود در نماز جمعه به مسأله پناهندگی می‌پردازد که در متن ۴ به آن اشاره گردیده است او پس از طرح مسأله و ارائه نقطه نظر خود سپس به عبیدالله ابن زیاد و .. اشاره می‌کند.

متن ۴

«... اگر پناهندگی ارزش دارد، پناهنده شدن این افغان‌هایی است که از زیر رگبار روس‌ها می‌گریزند و به ایران می‌آیند و ما در کارخانه به آنها کار و پول می‌دهیم و زندگی‌شان را تأمین می‌کنیم. مستضعف اگر به جایی پناه برده ارزش دارد. آن فرد عراقی که از شر صدام فرار می‌کند و با پای پیاده خودش را از بغداد به کرمانشاه می‌رساند و می‌گوید حالا راحت شدم. این پناهندگی ارزش دارد که شما اصلاً اخبارش را هم منتشر نمی‌کنید. حالا یک نفر که پرونده دزدی و خیانت به دولت را دارد و عزلش کرده‌اند حالا می‌خواهد پناه ببرد، این چه ارزشی دارد؟ این مسأله همیشه بوده است. در زمان حضرت علی ابن ابیطالب هر وقت آن حضرت یک والی و استاندار دزدی را عزل می‌کرد فوری پیش معاویه می‌رفت. عبیدالله بن زیاد و پدرش زیاد از جمله کسانی هستند که عزل شدند. آنها پول‌ها را برداشتند و نزد معاویه رفتند و به همین صورت هم اعلام کردند. معاویه نیز در جلسه رسمی گفت ببینید علی چه کرده است

که اینها این جور فرار می‌کنند و حضرت علی نیز به اصحابش فرمود: اینها از یک محیط جور فرار نکرده‌اند و به محیط عدل پناه ببرند، کسی که دنیای عدل برایش ضیق باشد محیط جور برایش تنگ‌تر است».

۴-۲- سید محمد خاتمی

در گفتمان خاتمی، سه نوع استعاره مشاهده گردیده است که عبارت است از: استعاره بیماری و سلامت، استعاره جنگ و همچنین استعاره مسیر که در ادامه به تعریف و تحلیل متون مربوط به هریک پرداخته می‌شود.

۴-۲-۱- استعاره بیماری و سلامت

خاتمی، به منظور برقراری ارتباط با مخاطبین خود با بهره‌گیری از طرح‌واره جزء-کل در ابتدا به بیان یک کل می‌پردازد که مربوط به جنبه‌های مشترک مخاطبین خود است و سپس در ادامه جزء مورد نظر را از آن خارج کرده و به شرح آن می‌پردازد از این رو خاتمی به منظور جلب نظر مخاطبین خود که ممکن است از ملل مختلف و یا طیف‌های گوناگون باشد با طرح یک کل به عنوان عامل مشترک قصد در جلب توجه مخاطب خود می‌نماید تا از این راه بتواند مخاطبین را با خود همراه واقناع نماید و سپس به بیان جزئیات مرتبط با آن می‌پردازد. انحطاط تمدن اسلامی برای امت اسلامی از نظر وی نشانه اوضاع وخیم ملت است این مسأله از نظر او چنان حائز اهمیت است که دولت خود را با عنوان «گفتگوی تمدن‌ها» نامیده است. او برای نشان دادن اوضاع وخیم از استعاره بیماری استفاده نموده است در نمونه‌های زیر آمده است.

متن ۵

«... مگر نه اینکه یکی از هدف‌های بزرگ کنفرانس اسلامی، دستیابی به راه حل‌های مشترک برای درمان دردها و رسیدن کشورهای مسلمان به جایگاه و پایگاهی است که شایسته آن هستند؟ مگر برای رسیدن به این هدف والا نباید از حال گذر کرد و به درمان دردها پرداخت؟ و هیچ دردی دوا نمی‌شود مگر آنکه در آغاز، به درستی شناخته شود و آن‌گاه با تدبیر و اندیشه، بهترین راه درمان جستجو گردد و در نهایت با عزم استوار، آن راه پیموده شود».

تحلیل: در متن فوق مشکلات کشورهای اسلامی موانعی هستند که به درد تشبیه شده‌اند و طبق دیدگاه دبورا استون (۱۹۹۷)، چنانچه بیماری و درد ناشی از آن دوا نگردد می‌تواند منجر به سرایت و انتشار آن به افراد یا مکان‌های دیگر گردد. در استعاره بیماری عواملی چون: طبیب، عامل بیماری، بیماران، تشخیص صحیح و روش درمان حائز اهمیت است. از این رو سیاستمداران همانند طبیبانی هستند که هدفشان درمان بیماری است به همین ترتیب خاتمی نیز همچون

طبيب، عامل بیماری: مشکلات کشورهای مسلمان، بیماران: مسلمانان هستند و تدبیر و اندیشه را به عنوان راه درمان آن معرفی می‌کند که با استعاره مسیر و حرکت ادغام گردیده است. به عبارت دیگر انحطاط تمدن اسلامی به مثابه مسیری است که برای خروج از آن باید از آن مسیر عبور کرد. استعاره مسیر و حرکت به عواملی چون: راه، نقشه راه، مسافران، موانع راه، راهبر و مقصد وابسته است. بدین ترتیب مسافران: امت اسلامی، موانع راه: انحطاط تمدن اسلامی، نقشه راه: تدبیر و اندیشه و راهبر آن: خاتمی و حامیان او و مقصد: رسیدن به تمدن نوین اسلامی است.

متن ۶

«درد بزرگ ما این است که امت اسلامی که روزگاری پرچمدار دانش و اندیشه و مدنیت بوده است، طی قرن‌های اخیر، دچار ضعف و واپس‌ماندگی شده است و با انفعال دردناکی که در برابر تمدن پرهیمنه غالب روزگار پیدا کرده است، حتی فرصت و توان بهره‌گیری درست از دستاوردهای این تمدن را نیز نیافته است. انفعال چند قرنه ما نتیجه پایان یافتن تمدنی است که روزگاری چون ستاره درخشان بر پیشانی سرنوشت تابیده است»

تحلیل: همان‌گونه که بیماری و درد ناشی از آن می‌تواند منجر به ضعیف شدن فرد بیمار و عقب‌ماندن او در مقایسه با دیگران از انجام امور معمول گردد در اینجا نیز ضعف و عقب‌ماندگی کشورهای مسلمان به دلیل مسائل موجود عامل بیماری است که مانع از پیشرفت آنان شده است از این رو به بیماری و درد تشبیه شده است.

متن ۷

«انسان یک درد بزرگ تاریخی دارد. دردهای زیادی دارد، یک درد را بیان می‌کنم. به نظر من یکی از دردهای بزرگ و شاید بزرگترین درد تاریخی بشر، این است که اکثریت قریب به اتفاق این انسان‌ها وجودشان به رسمیت شناخته نشده است. حق حاکمیت انسان بر سرنوشت خویش در طول تاریخ، به رسمیت شناخته نشده است. انسان اسیر قدرتهای حاکم بوده است و قدرتهای حاکم اسیر هوا و هوس‌ها و خواسته‌های فردی و گروهی خود بوده‌اند. این درد بزرگ بشر است.»

تحلیل: از آنجا که خاتمی در بیان اشتراکات سعی دارد در این متن به طور کلی به درد بزرگ تاریخی بشر اشاره می‌کند و آن را ناشی از عدم کفایت قدرتهای حاکم می‌داند. بدین ترتیب قدرتهای حاکم عامل ایجاد بیماری و درد ناشی از آن هستند.

۴-۲-۲- استعاره جنگ^۱

استعاره جنگ، استعاره دیگری است که در متون مربوط به خاتمی مشاهده شده است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

متن ۸

«... جنگ انقلاب ما جنگ کلام بود، جنگ اسلحه نبود و پیروز شد. پس ما هم برای تجربه جدیدی از دین تلاش کردیم و هم برای استقلال و این هر دو وجه در تمدن آمریکایی برجسته است و ما خودمان را به آن نزدیک می‌دانیم».

تحلیل: خاتمی همواره ابتدا با یک فصل مشترک در ارتباط با موضوع و مخاطب خود (طرح‌واره جزء- کل)، صحبت خود را آغاز می‌نماید، استقلال‌خواهی را وجه مشترک تمدن آمریکایی و ایرانی معرفی می‌نماید و سپس به شرح موضوع مورد نظر خود می‌پردازد. بدین- ترتیب استعاره جنگ را به کار برده است. اما آنچه در این متن مشخص است منظور فرستادن افراد واقعی به عنوان سرباز به منظور جنگ نبوده است زیرا جنگ را جنگ کلام معرفی می‌کند در استعاره جنگ عواملی چون: مهاجم، سرباز، برنده، بازنده، سلاح و هدف موضوع شرکت دارند... از این رو مردم به عنوان سربازان، هدف: تجربه جدیدی از دین و استقلال، دشمن (مهاجم): رژیم شاه و بازنده آن: رژیم شاه، سلاح جنگ: گفتگو است. او از این طریق قصد در اقناع مخاطب خود در زمینه ایجاد حکومت دینی دارد.

متن ۹

«میان ما و عراق یک جنگ ۸ ساله با دریایی از خون و ویرانی، فاصله انداخته است و روابط ما با آنها را جنگ بسیار تیره کرده است، اما با این وجود تصمیم گرفته‌ایم و داریم که جنگ و آثار آن و دشمنی‌های حاصل از آن را به یک نوع توافق و احترام متقابل تبدیل کنیم. بعد از جنگ این گام‌ها برداشته شد...».

تحلیل: در اینجا، دشمن: رژیم عراق، سربازان: مردم ایران، ویرانی: کشته شدن مردم ایران در جنگ، هدف: برقراری توافق و احترام متقابل است. خاتمی در این متن سخنرانی قصد در اقناع مخاطب خود در زمینه تنش‌زدایی و برقراری صلح از طریق گفتگو می‌نماید.

متن ۱۰

«میان ما و دولت‌های آمریکا دیوار بزرگی از بی‌اعتمادی وجود دارد. ... در این دیوار بلند بی

^۱ -Conflict and war metaphor

اعتمادی، اولاً باید رخنه‌ای ایجاد شود تا زمینه‌ای برای تغییر وضعیت و مطالعه در وضعیت جدید پیش آید».

تحلیل: در این متن مستقیماً واژه جنگ به کار نرفته است اما بی‌اعتمادی حالت دفاعی داشتن را به دنبال دارد از این رو به طور ضمنی (ناآشکار) در زمره استعاره جنگ طبقه‌بندی گردیده است. بدین ترتیب دشمن: آمریکا، دلیل دشمنی: بی‌اعتمادی می‌باشد. بدین ترتیب با شناخت نگرش خاتمی در نمونه‌های قبلی می‌توان پیش‌بینی کرد که منظور خاتمی از ایجاد رخنه همان گفتگو و مذاکره است.

متن ۱۱

«در این مدت ۱۹ سال به خصوص در سال‌های اولیه پیروزی انقلاب، ملت ما سهمناک‌ترین طوفان تروریسم را از سر گذراند. فکر نمی‌کنم در تاریخ، هیچ ملتی مانند ایران تاوان استقلال‌خواهی خود را و منطقی بودن خود را با امواج سهمگین ترور پرداخته باشد».

تحلیل: در اینجا، دشمن: تروریسم، قربانی: ملت ایران است. در واقع خاتمی قصد دارد به اقناع مخاطب با معرفی تروریسم به عنوان دشمنی که با استقلال ایران مخالفت دارد، بپردازد.

۴-۲-۳- استعاره مسیر

سومین استعاره‌ای که در اینجا مطرح می‌شود، استعاره مسیر است که خاتمی به آن اشاره کرده است به این ترتیب در ادامه به شرح آن می‌پردازیم.

متن ۱۲

«جامعه مدنی که ما در صدد استقرار آن هستیم، مبتنی بر «هویت جمعی» ما است که استحصال آن مستلزم حرکت و کوشش دائم متفکران و دانشمندان است و گنجی نیست که یکباره به دست آید، بلکه چشمه حیات و معنویتی است که باید از جوشش دائمی آن متمتع شویم و بنابراین بهره یافتن از آن، تدریجی و منوط به دقت در شناخت موارث و سنن اعتقادی و فکری مسلمانان از یک طرف و فهم دقیق و دقیق فلسفی جهان کنونی از طرف دیگر است. ما معتقدیم که در ایران، با انقلاب اسلامی، حرکت در این راه روشن آغاز شده است و ملت شریف ما، با آرامش و اطمینان و پایداری در برابر مشکلات و مبارزه با واپس‌گرایی‌ها و ذهنیت‌ها و عادت‌های درونی از یک سو و توطئه و فشارهای خارجی از سوی دیگر راه خود را ادامه می‌دهد و در همه حال و به خصوص در موقعیت کنونی، دست‌همراهی و همکاری خود را به سوی همه ملت‌ها و دولت‌های مسلمان و نیز همه ملت‌ها و دولت‌هایی که به اصل احترام متقابل پایبندند دراز کرده و می‌کند».

تحلیل: در اینجا، مبدأ حرکت: زمان کنونی یا وضعیت نامطلوب جهان امروز، مقصد: دستیابی به جامعه مدنی، موانع راه: توطئه‌ها و فشارهای خارجی، مسیر عبور از موانع: آرامش، اطمینان و پایداری در برابر مشکلات، کوشش دائم متفکران و دانشمندان، شناخت موارد، سنن اعتقادی مسلمانان و فهم دقیق فلسفی جهان کنونی است. بدین ترتیب گوینده قصد دارد تا از طریق استعاره مسیر این چنین به اقناع مخاطب خود بپردازد که با دستیابی به جامعه مدنی بسیاری از مشکلات حل خواهد شد.

متن ۱۳

«... به نام جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد می‌کنم که به عنوان گام اول، سال ۲۰۰۱، از سوی سازمان ملل سال گفت و گوی تمدن‌ها نامیده شود، با این امید که با این گفت و گو نخستین گام‌های ضروری برای تحقق عدالت و آزادی جهانی برداشته شود».

تحلیل: در این متن، مبدأ: سال ۲۰۰۱، مسیر راه: گفتگوی تمدن‌ها و مقصد: تحقق عدالت و آزادی می‌باشد. بدین ترتیب گوینده گفتگوی تمدن‌ها را به عنوان اولین گام برای دستیابی به جامعه مدنی معرفی می‌نماید.

۳-۴- تحلیل سخنرانی‌های احمدی‌نژاد

۳-۴-۱- استعاره جنگ و بیماری و مسیر

در این بخش به تحلیل متون مربوط به سخنرانی‌های احمدی‌نژاد می‌رسد. او در بخش - هایی از ترکیب استعاره‌ها به طور هم‌زمان استفاده می‌نماید که در ادامه به آن می‌پردازیم.

متن ۱۴

«ما معتقدیم این بیم‌ها و تهدیدها اگرچه واقعی است اما چیزی نیست و اراده مشترک انسان‌ها نه تنها می‌تواند این روند را تغییر دهد بلکه قادر است آن را به سوی حیاتی سرشار از امید و بهروزی سوق دهد».

تحلیل: احمدی‌نژاد با بهره‌گیری از الگوی طرح‌واره مانع از استعاره جنگ استفاده نموده و بیم و تهدید را جریانی از سوی نیروهای مخالف معرفی می‌نماید. بنابراین دشمن (عامل مهاجم): بیم و تهدید، استراتژی مقابله با دشمن: اراده مشترک انسان‌ها، هدف: پیروزی بر دشمن است.

متن ۱۵

«متأسفانه در جهان امروز تبعیض و فقر به نحو چشمگیری دیده می‌شود. تبعیض خود بستر زایش، کینه‌ورزی، جنگ و تروریسم است و ریشه عموم این پدیده‌ها دوری از معنویت و

بی‌عدالتی است»

تحلیل: در این متن دوری از معنویت به عنوان عامل ایجاد بیماری به طور ضمنی و جنگ به طور مشخص، معرفی شده است از این رو دو استعاره جنگ و بیماری ادغام گردیده‌اند که اگر درمان نشود به طرز چشمگیری فراگیر خواهد شد. بنابراین در استعاره بیماری، عامل ایجاد بیماری: تبعیض و فقر، روش درمان: عدالت و معنویت، بیمار: مردم جهان امروز و هدف: برقراری عدالت و معنویت است. در استعاره جنگ، عامل دشمنی: تبعیض، فقر، کینه‌ورزی و تروریسم است. قربانیان جنگ: مردم جهان امروز، استراتژی مقابله با آن: برقراری معنویت و عدالت و هدف نهایی پیروزی بر عامل دشمنی می‌باشد.

احمدی‌نژاد از ترکیب این دو استعاره استفاده نموده است تا مخاطب خود را بر لزوم برقراری استلزامات حکومت دینی از جمله معنویت و عدالت آگاه نماید.

متن ۱۶

«گفتمان دولت ایران توجه به حقوق انسان‌ها و مطالبه آرامش، صلح، عدالت و پیشرفت در سایه یکتاپرستی برای آحاد بشر است».

تحلیل: این متن به طور ضمنی به استعاره جنگ دلالت دارد از این رو، عامل دشمنی: عدم آرامش، عدالت، صلح است و استراتژی مقابله با آن: یکتاپرستی و عامل حامی در استراتژی مقابله: دولت ایران است. احمدی‌نژاد از طریق تأکید بر لزوم اجرای دین در سایه یکتاپرستی سعی در اقناع مخاطبین خود دارد.

متن ۱۷

«روز قدس، روزی است که ان‌شاءالله ریشه ستم، صهیونیسم و استکبار را خواهد خشک‌اند و صفا و صمیمیت و برادری را برای همه ملت‌ها به ارمغان خواهد آورد. اگر ریشه‌ها خوب شناخته شود راه حل‌ها زود به دست می‌آید».

تحلیل: در این متن با بهره‌گیری از ادغام طرح‌واره‌های مانع و حذف مانع و ضدنیرو، صهیونیسم و استکبار مانع هستند.

روز قدس، راه مقابله با آن است و شناخت علت‌ها، دستیابی به راه حل معرفی شده است که در این متن نیز به طور ضمنی، استعاره جنگ به کار برده شده است. بدین ترتیب عامل دشمنی: ستم، صهیونیسم و استکبار، استراتژی مقابله با آن: روز قدس و هدف: از بین بردن ریشه دشمنی‌ها است.

متن ۱۸

یکی از سفرای غربی پیش من آمده بود، از همین کشورهایی که با ما مذاکره می‌کنند، من

موضوع را مطرح کردم. گفتم چگونه است در همین نزدیکی‌های ما رژیم غاصبی دارد با مردمش اینگونه برخورد می‌کند و اعلام می‌کند که من می‌خواهم سرکوب کنم، زندان‌هایش پر از جوانان فلسطینی است که در خانه خودشان دستگیر شده‌اند و انواع سلاح‌های هسته‌ای و ... دارد، شما زیپ دهانتان را کشیده‌اید و از او حمایت می‌کنید، اما آمده‌ای پیش من از حقوق بشر حرف می‌زنی؟

تحلیل: در این متن رویکرد انتقادی احمدی‌نژاد در بیان استعاره جنگ به طور ضمنی، با توصیف حکایت همراه است تا بی‌عدالتی را به تصویر کشیده و اسرائیل را به عنوان دشمن معرفی نماید. بدین ترتیب، دشمن: اسرائیل، قربانیان: جوانان فلسطینی، سلاح: سلاح‌های هسته‌ای، عامل دشمنی: بی‌عدالتی و هدف: اعمال عادلانه حقوق بشر است.

۴-۴- تحلیل سخنرانی‌های روحانی

اکنون به شرح استعاره مسیر به کار رفته توسط روحانی پرداخته می‌شود. استعاره مسیر بالاترین میزان استعاره و استعاره جنگ، پایین‌ترین میزان کاربرد را داشته است.

۴-۴-۱- استعاره مسیر

متن ۱۹

«دولت تدبیر و امید راه شهیدان رجایی و باهنر را ادامه خواهد داد. راه آنها، راه ایستادگی، قانون‌مداری، تلاش، فداکاری و خدمت صادقانه بی‌منت به مردم بود».

تحلیل: در این متن روحانی با استفاده از استعاره مسیر قصد در اقناع مخاطب دارد بدین - ترتیب دنباله‌روی از خط شهدای انقلاب را مطرح می‌نماید. در این استعاره، مسافران آن دولت، هدف، ایستادگی، قانون‌مداری، تلاش، فداکاری و خدمت صادقانه بی‌منت به مردم است.

متن ۲۰

«همه از این ملت و این مردم با عظمت یاد می‌کنند اما یادمان باشد اگر می‌خواهیم همه با ادب با ما حرف بزنند ما هم باید با ادب با دنیا حرف بزنیم. قاطعیت، انقلابی بودن، ایستادگی کردن و عزت به معنای لحن ناسالم نیست. سخن ما سخن حسن است و حسن است و راه ما راه حسن است و حسن. بنابراین ما در راهی که برگزیده‌ایم و انتخاب کرده‌ایم چه در سیاست خارجی، چه در سیاست داخلی و چه در مسائل فرهنگی، راه را ادامه خواهیم داد».

تحلیل: در این متن روحانی با به کارگیری استعاره مسیر، خط مشی خود را از راه تعامل و گفتگو و نیکی معرفی می‌نماید بدین ترتیب مسیر حسن و حسن را برگزیده و هدف عبارت

است از: قاطعیت، انقلابی بودن، ایستادگی کردن و عزت.

متن ۲۱

«مهم‌ترین معیار برای محافظت منافع کشور است و این مسیر را با پاسداری از ارزش‌ها و عزت کشور با جدیت دنبال می‌کنیم».

تحلیل: در این استعاره، هدف عبارت است از: حفظ منافع کشور و مسیر: پاسداری از ارزش‌ها و عزت کشور می‌باشد.

متن ۲۲

«راه امام جز راه مبارزه با استعمار و سلطه بیگانگان نبود. راه امام راهی جز حاکمیت مردم و ملت‌ها چیز دیگری نبود. راه امام جز استقرار احکام الهی، آیات قرآن مجید، سنت پیامبر و اهل بیتش چیز دیگری نبود. امام خودباوری را به ما آموخت. امام اعتماد به نفس را به ما آموخت. امام به ما گفت اگر اتکالمان به خداوند باشد و دست برادری به هم بدهیم، می‌توانیم در برابر انواع توطئه‌ها پیروز شویم».

تحلیل: در این استعاره هدف عبارت است از: حاکمیت مردم و ملت‌ها، استقرار احکام الهی، آیات قرآن، سنت پیامبر و اهل بیت، مبارزه با استعمار و سلطه بیگانگان که او از مسیر اتکاء به خداوند و اتحاد مردم قصد در رسیدن به اهداف را دارد.

متن ۲۳

«اعتدال رویکردی خردورزان، فعالانه و صبورانه در جامعه برای دور شدن از ورطه افراط و تفریط است. مسیر استقرار و استمرار مردم‌سالاری دینی از اعتدال می‌گذرد و تحول‌خواهی نیز بر مدار اعتدال می‌چرخد. اعتدال همان تحقق مشیت الهی است که برای این امت «وسط» بودن را برگزیده است. در انتخابات اخیر، من و سایر افرادی که رقیب من بودند، هرکدام برنامه‌ای به مردم ارائه دادیم. من از اول گفتم مسیر من، مسیر اعتدال است و برنامه و شعارهایم بر همان مبنا است».

تحلیل: در این متن روحانی دستیابی به اهداف دولت که استقرار و استمرار مردم‌سالاری دینی و تحول‌خواهی و دور شدن از افراط و تفریط است را از مسیر اعتدال میسر و ممکن می‌داند. بدین منظور، با استفاده از استعاره مسیر قصد در اقناع مخاطب خود دارد.

متن ۲۴

«اعتدال به معنای راهی بین منفعت ملی و از بین بردن منافع ملی نیست. اعتدال یک روش است. اعتدال یک بینش است. اعتدال یعنی همان راه و روش و شیوه‌ای که منتظر او

هستیم و امام دوازدهم هم همان راه و همان سیره پیامبر را عملی و اجرا خواهد کرد». تحلیل: در این متن روحانی بر همان جدا نبودن دین و سیاست از یکدیگر تأکید می‌ورزد که آن را با استعاره مسیر به خوبی نشان می‌دهد.

متن ۲۵

«اعتدال یعنی مسیری که ما از عقل و خرد جمعی استفاده می‌کنیم. عقل و خردی که به ما می‌گوید باید منافع ملی را حفظ کنیم. عقل و خردی که به ما می‌گوید ضمن حفظ فناوری باید سایه شوم تحریم‌ها را از سر مردم برداریم... خرد و عقلی که به ما می‌گوید در توسعه و پیشرفت نه همانند کشورهای همسایه و منطقه که حتی باید از آنها پیشی بگیریم». تحلیل: در این متن نیز همانند متن قبل اعتدال را با استعاره مسیر به تصویر می‌کشد.

متن ۲۶

«مردم راه اعتدال را برگزیدند. البته راه اعتدال همان راه اسلام واقعی است». تحلیل: در این متن مجدداً با به کاربردن استعاره مسیر بر جدا نبودن دین و سیاست از یکدیگر تأکید می‌گردد.

متن ۲۷

«ملت ایران راهش روشن است. ملت ایران در عصر حاضر به دنبال آرامش است. ملت ایران به دنبال اعتدال و پیشرفت است». تحلیل: هدف و روش دستیابی به آن با استفاده از استعاره مسیر در این متن مشخص می‌باشد.

متن ۲۸

«این دولت خط فکری و سیاسی خودش را اعتدال می‌داند و شهید بهشتی را به عنوان اسوه و نمونه اعتدال می‌شناسد. شخصیتی که قبل از انقلاب شاگرد امام بود. ضمن اینکه در مسیر تحرک انقلاب قدم بر می‌داشت تدبیرگر و مدبری بود که به فکر ساختار آینده و همچنین مسئولین و کارگزاران آینده بود. به همین دلیل در مدارس که در قم تأسیس کردند در این راه بودند و تلاش کردند. ایشان همواره در برابر ناملازمات و اتهامات با صبر، حوصله و تدبیر رفتار می‌کرد... شهید بهشتی حتی راه را برای حضور، نقد و فعالیت و بیان عقاید کسانی که با نظام فاصله داشتند، آماده می‌کرد».

تحلیل: در اینجا نیز روحانی مکرراً اعتدال را به عنوان ادامه راه اسلام و پیروی از خط شهدا معرفی می‌نماید.

متن ۲۹

«پیام دیگری که مردم در ۲۴ خرداد دادند این بود که خواستند به دنیا بگویند ما از دولتی حمایت می‌کنیم که در مسیر عقلانیت و تدبیر و مشی اعتدالی امیدها را زنده می‌کند. راه پیشرفت و توسعه کشور از طریق اتکاء مردم به خود، امکانات داخلی، قابلیت‌های داخلی و با تعامل زنده در برابر جهان و تعامل سازنده ادامه خواهند داد. دولت تدبیر و امید که برخاسته از اراده مردم است بر همین اساس شکل گرفته است....»

تحلیل: در این متن هدف و مسیر با استفاده از استعاره مسیر نشان داده شده است که در نمودار به خوبی ترسیم گردیده است.

۴-۲-۴- استعاره بیماری

استعاره بیماری، استعاره‌ای است که سیاسیون در سراسر جهان از آن استفاده می‌کنند. آنان مشکلات را بیماری پنداشته و خود را همچون طبیبانی می‌دانند که به دنبال علاج بیماری است.

متن ۳۰

«متأسفانه در این منطقه و در دنیای اسلام با دو غده چرکین مواجه هستیم. غده‌ای که همواره موجب آزار فلسطینیان و مسلمانان شده است و این روزها سرباز کرده است و سرزمین زیتون را به خاک و خون کشیده است. غده چرکین دیگری که موجب آزار مسلمانان در این روزها شده است حرکتی است که به نام اسلام، دین، خلافت آغاز شده است و اقدام به آدم‌کشی و مسلمان-کشی در منطقه می‌کند و همه تحلیل‌ها نشان می‌دهد که ریشه هر دو غده از یک نقطه نشأت می‌گیرد. نهادها و سازمان‌های بین‌المللی باید فضا را برای محاکمه جنایتکاران صهیونیست آماده کنند».

تحلیل: در این متن روحانی با به کار بردن استعاره بیماری قصد در معرفی اسرائیل به عنوان عامل بیماری دارد.

متن ۳۱

«در شرایطی هستیم که همه از افراط و خشونت رنج می‌بریم. تروریسم مانند میکروبی است که به مناطق دیگر سرایت می‌کند و هرگونه سستی در مبارزه با تروریسم یا اغماض در جلوگیری از حمایت‌های مالی و تسلیحاتی دیگران به این گروه تروریستی سبب گسترش این پدیده شوم در منطقه شده و روابط کشورها را دست خوش مشکلات غیرقابل پیش‌بینی خواهد کرد».

تحلیل: در این متن روحانی با معرفی تروریسم به عنوان عامل بیماری، قصد از بین بردن افراط و خشونت دارد و روش مقابله با آن را جلوگیری از حمایت‌های مالی و تسلیحاتی به گروه‌ها

های تروریستی معرفی می‌نماید.

متن ۳۲

«اساس تفکر اسلامی و دین اسلام آنچه من از قرآن و روایات می‌فهمم بر مبنای واکسینه کردن جامعه است. البته گاهی اوقات استریلیزه کردن هم درست است اما اساس بر مبنای واکسینه کردن است ... اساس دین این است که یک انسان مؤمن آن چنان قوی باشد که از محیط مهاجم نترسد و برود وارد شود ولی تحت تأثیر قرار نگیرد بلکه تأثیر هم بگذارد».

تحلیل: روحانی در این متن، با استفاده از استعاره بیماری، روش درمان و مقابله با هرگونه بیماری را تفکر اسلامی و دین اسلام می‌داند.

۵. نتیجه‌گیری

در این پژوهش به تحلیل داده‌های استعاری پرداخته شده است، اگر یک متن سیاسی پیچیده و یا انتزاعی باشد با استفاده از استعاره می‌توان به نحو ساده‌تری آن را تفهیم کرد. مثلاً در استعاره مفهومی «سیاست، ورزش است»^۱ پیچیدگی‌های متن از بین می‌رود به سیاست به مثابه یک رقابت ساده بیان می‌شود. بدین ترتیب استعاره‌های مسیر، جنگ و بیماری، بالاترین میزان استعاره‌های به کاررفته در سخنرانی‌های رؤسای جمهور پس از انقلاب اسلامی ایران بوده است. بر این اساس هر استعاره به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفت پس از تحلیل خطی متن در تحلیل شبکه‌ای به نمایش درآمد. همچنین توزیع کلید واژه‌های هر استعاره و درصد آن در مقایسه با یکدیگر در نمودار بر اساس میزان درصد ارائه گردید. در رویکرد مقایسه‌ای در تحلیل مربوط به سخنرانی هریک از سخنرانی‌های رؤسای جمهور استعاره‌های مفهومی «سیاست، دین است»^۲ دیده می‌شود.

طرح‌واره‌های تصویری و استعاره‌ها از اجزاء ساختار مفهومی در نظریه استعاره مفهومی^۳ می‌باشند. در این رساله، سه طرح‌واره تصویری اصلی در گفتمان سیاسی رؤسای جمهور پس از انقلاب اسلامی ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. طرح‌واره‌های تصویری مورد نظر در این تحقیق شامل: طرح‌واره تصویری «جنگ»، طرح‌واره تصویری «بیماری» و طرح‌واره تصویری «مسیر» است. بدین ترتیب استعاره‌های مفهومی نظیر: «سیاست به مثابه جنگ است»^۴ «سیاست به مثابه

^۱- POLITICS IS SPORT

^۲- POLITICS IS RELIGION

^۳-Conceptual Metaphor Theory (CMT)

^۴-POLITICS AS A WAR

بیماری است»^۱ و «سیاست به مثابه مسیر است»^۲ مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. در طرح-واره تصویری مسیر، همان‌طور که لیکاف (۱۹۸۷: ۱۲۰) اشاره می‌کند چهار عنصر ساختاری وجود دارد که عبارت است از: نقطه شروع^۳، نقطه پایان^۴، شماری از موقعیت‌های مکانی در ارتباط با نقطه آغاز و نقطه پایان و جهت^۵.

طرح‌واره تصویری «بیماری» شامل عناصری چون: طبیب، بیماری، عامل بیماری و شیوه درمان است.

طرح‌واره تصویری «جنگ» نیز شامل عناصری چون: عامل مهاجم، سرباز و استراتژی مبارزه است.

با توجه به اینکه به کار بردن استعاره‌ها به منظور نفوذ و تأثیرگذاری و اقناع هرچه بیشتر در ذهن مخاطب صورت می‌گیرد از این رو با تحلیل استعاره‌ها می‌توان به چگونگی تفکر کاربران آن از جمله سیاستمداران پرداخت.

در رساله حاضر در ابتدا به جداسازی استعاره‌های به کار رفته توسط رؤسای جمهور پس از انقلاب ایران پرداخته شده است. شرح خطی استعاری با روش کامل و شرح غیرخطی برگرفته از مدل فیگر می‌باشد و سپس هریک از استعاره‌ها به تفکیک هر استعاره و نیز در مقایسه با یکدیگر به صورت آماری به نمایش درآمده است.

از این رو، در تحلیل متنی و خطی سخنرانی خاتمی مشخص گردید، او به منظور برقراری ارتباط با مخاطبین خود با بهره‌گیری از طرح‌واره جزء-کل در ابتدا به بیان یک کل می‌پردازد که مربوط به جنبه‌های مشترک مخاطبین خود است و سپس در ادامه جزء مورد نظر را از آن خارج کرده و به شرح آن می‌پردازد از این رو خاتمی به منظور جلب نظر مخاطبین خود که ممکن است از ملل مختلف و یا طیف‌های گوناگون باشد با طرح یک کل به عنوان عامل مشترک قصد در جلب توجه مخاطب خود می‌نماید تا از این راه بتواند مخاطبین را با خود همراه واقناع نماید و سپس به بیان جزئیات مرتبط با آن می‌پردازد. به عنوان مثال، انحطاط تمدن اسلامی برای امت اسلامی از نظر وی نشانه اوضاع وخیم ملت است این مسأله از نظر او چنان حائز اهمیت است که دولت خود را با عنوان «گفتگوی تمدن‌ها» نامیده است. او برای

^۱- POLITICS AS AN ILLNESS AND HEALTH

^۲- POLITICS AS A PATH

^۳- Start point

^۴- End point

^۵- Direction

نشان دادن اوضاع وخیم از استعاره بیماری استفاده نموده است که در بخش تحلیل داده‌ها به آن اشاره گردیده است.

تحلیل شبکه‌ای و غیر خطی نشان داد او با استفاده از استعاره قصد در بیان این مسأله دارد که رفع مشکلات منوط به دستیابی به جامعه مدنی می‌باشد زیرا تحقق عدالت و آزادی را در گرو آن می‌داند و سپس با تأکید بر ضرورت اجرای دین و ضرورت گفتگو بر جدایی ناپذیری دین و سیاست از یکدیگر می‌پردازد.

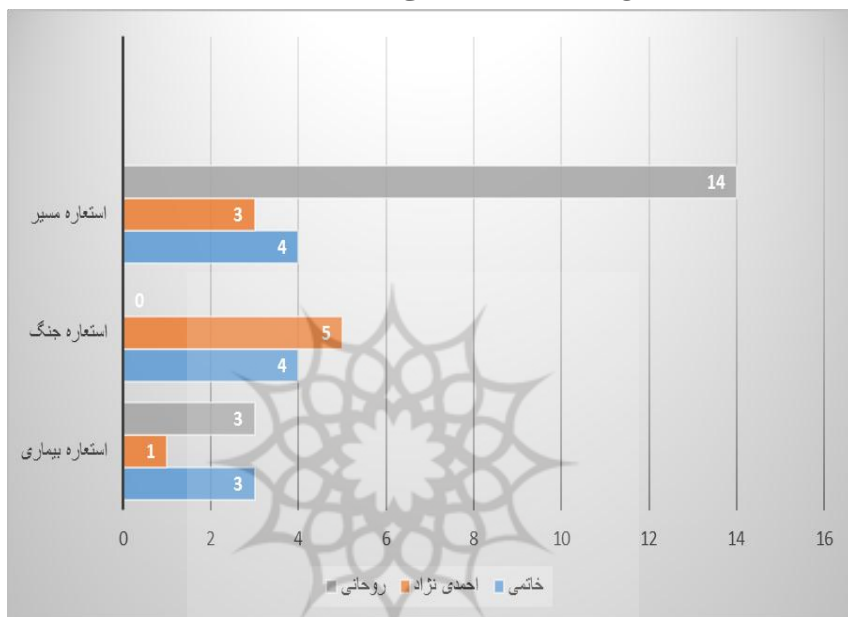
محمود احمدی‌نژاد نیز با بهره‌گیری از الگوی طرح‌واره مانع از استعاره جنگ استفاده نموده است و بیم و تهدید را جریانی از سوی نیروهای مخالف معرفی می‌نماید. سپس راه‌های مبارزه با آن را با استعاره جنگ بیان می‌دارد و با ترکیبی از استعاره‌ها به اقناع مخاطب خود پرداخته و آنان را توسیق به اتحاد و هم‌بستگی، تشویق به تقویت اراده مشترک، ضرورت اجرای دین جهت برقراری عدالت و معنویت و لزوم دعوات به یکتاپرستی دعوت می‌نماید و مجدداً بر جدایی ناپذیری دین و سیاست از یکدیگر تأکید می‌ورزد.

حسن روحانی نیز بالاترین میزان استعاره مسیر را به خود اختصاص داد. او مخاطبین خود را تشویق به دنباله‌روی از خط شهدای انقلاب، نیکی و تعامل، حفظ منافع کشور دعوت می‌نماید و نکته حائز اهمیت اینکه تعریف اعتدال از منظر روحانی همان جدا نبودن دین و سیاست از یکدیگر می‌باشد.

در سخنرانی‌های هاشمی رفسنجانی استعاره‌های چندانی مشاهده نگردیده است. به عبارت دیگر او به منظور اقناع مخاطبین به ارائه تمثیل، داستان به ویژه استناد به قرآن و عترت پیامبر پرداخته است که در بخش تحلیل داده‌های به انواع آن اشاره گردیده است.

هاشمی رفسنجانی برای بیان اهمیت خانواده و بیان ابعاد گوناگون آن از جمله: تعاون درون خانه، برخورد اندیشه‌ها و روحیه‌ها و... از فضیلت تأهل در عبادات سخن می‌گوید و به قرآن و روایات برگرفته از اهل بیت می‌پردازد. همچنین هاشمی رفسنجانی هنگامی که از اهمیت علم سخن می‌آورد به قرآن استناد می‌نماید و سپس پیشنهاد خود را در ادامه بیان می‌کند که در تحلیل داده‌ها به شرح آن پرداخته شده است. خط فکری و سیاست‌های اجرایی هاشمی رفسنجانی الهام گرفته از خط مشی اسلام است. به طوری که او ابتدا آیات و روایات و مستندات قرآنی را بیان می‌کند سپس مسائل روز را با آن تبیین می‌نماید و باز در ادامه ممکن است به آیات قرآنی ارجاع دهد و بدین‌گونه علاوه بر اینکه به جدانبودن دین و سیاست می‌پردازد بلکه دین را با عواملی نظیر مسائل اجتماعی گره خورده و جدایی ناپذیر می‌داند. بررسی‌ها نشان داد

که در حوزه استعاره‌های سیاسی به کار رفته توسط رؤسای جمهور پس از انقلاب اسلامی ایران، وابسته به هر گروه سیاسی اعم از: محافظه کار، اصلاح‌طلب، اعتدال‌گرا و اصول‌گرا همه آنان بر جدایی ناپذیری دین و سیاست از یکدیگر تأکید دارند و صهیونیسم و استکبار را دشمن انقلاب و اسلام و ایران می‌دانند بنابراین در حوزه استعاره‌های سیاسی هیچ‌گونه تفاوتی با یکدیگر نداشته‌اند. در مرحله سوم تحقیق به تحلیل مقایسه‌ای نموداری استعاره‌های به کار رفته به تفکیک هریک بر اساس نوع استعاره پرداخته می‌شود.

نمودار « تحلیل مقایسه نموداری استعاره‌های به کاررفته مسیر، جنگ و بیماری مربوط به خاتمی، احمدی‌نژاد و

روحانی»

منابع فارسی

کتاب

- آقابراهیمی، هاجر (۱۳۹۵). استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم، تهران، نشر علم
- ابوالحمد، عبدالحمید (۱۳۷۶)، مبانی سیاست، تهران، انتشارات توس
- احمدی‌نژاد، محمود (۱۳۸۹)، تحلیل گفتمان عدالت و معنویت در مدیریت جهانی، مجموعه سخنرانی‌های دکتر محمود احمدی نژاد رئیس جمهوری اسلامی ایران در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح هسته‌ای، تهران، نشر جمهور (مرکز اسناد و پژوهش ریاست جمهوری)
- (۱۳۸۹)، گفتمان عدالت در جهان جدید، مجموعه سخنرانی‌های دکتر محمود احمدی نژاد رئیس جمهوری اسلامی ایران در نشست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی (از اجلاس اهداف توسعه هزاره سازمان ملل متحد تا بیانیه تهران)، تهران، نشر جمهور (مرکز اسناد و پژوهش ریاست جمهوری)
- باطنی، محمدرضا (۱۳۷۲)، توصیف ساختمان دستوری زبان، تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر
- خاتمی، سیدمحمد (۱۳۷۹)، انسان ملتقای مشرق جان و مغرب عقل، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
- خرازی، کمال (۱۳۸۴)، سیاست خارجی ما، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
- راسخ مهند، محمد (۱۳۸۹)، درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی
- صفوی، کوروش (۱۳۸۷)، استعاره از نگاهی دیگر، تهران، انجمن شاعران ایران
- هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۷۶)، خطبه‌های جمعه. جلد دوم، تهران، دفتر نشر معارف انقلاب
- همکاری سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی
- (۱۳۶۲)، مجموعه سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و پیام‌ها، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مقالات

- بهاره حاجی حسینی، عزت‌اله سام آرام (۱۳۹۳)، تحلیل گفتمان دولت اصلاحات و جایگاه فقرزدایی در آن، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۲۱، پژوهشگاه علوم انسانی
- پروانه، محمود (۱۳۹۴)، گفتمان دولت سازندگی، دوفصلنامه علمی تخصصی اندیشنامه ولایت،

سال اول، شماره ۱

- زهره بالا زاده، فهمیه غیبی (۱۳۹۰)، مقایسه تحلیلی روابط ایران و روسیه در دوران آقایان خاتمی و احمدی‌نژاد، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دوره ۴، شماره ۱۵
- زابلی زاده، اردشیر (۱۳۹۴)، بررسی استعاره در گفتمان خبری رسانه‌های بین‌المللی، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال اول شماره ۲
- سیدجلال دهقانی فیروزآبادی، مهدی عطایی (۱۳۹۴)، تحلیل گفتمان سیاست هسته‌های دولت احمدی‌نژاد از هژمونی تا افول، پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل سال چهارم، شماره ۱
- صالحی‌زاده، عبدالهادی (۱۳۹۰)، درآمدی بر تحلیل گفتمان میشل فوکو، روش‌های تحقیق کیفی، فصلنامه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۷)، تحلیلی بر سیاست آقای دکتر محمود احمدی‌نژاد، پرتال جامع پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- فیروز فاضلی، بهروز سلطانی (۱۳۹۴)، الگوی اقناعی استعاره در گفتمان سیاسی، فصلنامه تخصصی نقد ادبی شماره ۳۱
- محمدعلی بصیری، حمید احمدی‌نژاد (۱۳۹۵)، تبیین دیپلماسی سید محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد در نظام بین‌الملل، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، سال هفتم، شماره ۴

English References

- Beard, Adrian (2000), **The language of politics**, Newyork: Routledge
- Chilton, Paul (2004), **Analysing political discourse**, Theory & practice, Newyork: Routledge
- Charteries- Black, j. (2004), **Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis**, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan
- Charteries- Black, J. (2011), **Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor, 2nd Edition**, New York: Palgrave Macmillan
- Drik Geeraerts, and Hubert Cuyckens (2007), **cognitive linguistics**, Oxford university press
- Lakoff. George (1987), **Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind**, Chicago: University of chicago press

Site

- <http://ganj.irandoc.ac.ir>
- www.prsir.org
- www.sid.ir